

Prilagoditve programa ZORA v času pandemije COVID-19 na sekundarni in terciarni ravni zdravstvenega varstva prilagojene tveganju žensk za patološke spremembe materničnega vratu

Leon Meglič

Ginekološka klinika, Univerzitetni klinični center Ljubljana, Zaloška 7, Ljubljana

Povzetek

V času pandemije s COVID-19 smo v prvem valu, ki se je v Evropi in pri nas odvijal od konca februarja 2020 do konca maja 2020, morali na novo organizirati diagnostiko in zdravljenje patoloških sprememb na materničnem vratu.

V prispevku smo opisali delovanje in rezultate ginekološke dejavnosti na področju cervikalne patologije v teh izjemnih okoliščinah. Vir podatkov za analize so bili rutinsko zbrani podatki v Registru ZORA in anketa med predstojniki ginekoloških oddelkov na sekundarni in terciarni ravni zdravstvenega varstva.

Ključne besede: rak materničnega vratu, presejalni program, COVID-19, kolposkopija

Uvod

V nenadoma nastali situaciji izbruha epidemije smo morali sprejeti nekatere ukrepe, katerih posledice bomo znali pravilno oceniti šele čez čas. Prve analize pa so nam na voljo že sedaj. Vlada je s svojim odlokom omejila delovanje zdravstvene oskrbe na najnujnejše. Posameznim RSK je naročila, da sprejmejo navodila za delo na svojem strokovnem področju za čas epidemije. RSK za ginekologijo pod vodstvom doc. dr. Tanje Premru Sršen je deloval praktično neprestano. Dopisne seje so trajale tudi po 6 dni nepretrgoma (z izjemo nočnih počitkov) ob petkih in svetkih. Pri odločanju nas je predvsem vodilo dejstvo, da nismo vedeli, kako se bo ta prvi val odvijal ali ga bomo uspeli ustaviti ali pa se bo ponovil scenarij iz severne Italije. Navodila z Ministrstva za zdravje in NIJZ-ja so bila redka, skopa, zelo nepopolna in pogosto v kontradikciji med obema ustanovama. Prepuščeni smo bili lastni organizaciji in iznajdljivosti.

Okoli polovico kadra smo morali umakniti v rezervo, stran od virov okužb, da bi v primeru številnih obolelih med osebjem sekundarna in terciarna dejavnost lahko še delovala po principu najnujnejših opravil. Zaščitne opreme skoraj ni bilo. Tako smo se ukvarjali tudi z iskanjem najnujnejšega. RSK je zato sklenil, da v danih okoliščinah preventivne dejavnosti ni mogoče varno izvajati ne glede na raven zdravstvenega varstva.

Od 12. 3. do 7. 5. 2020 je bilo v dogovoru s programom ZORA zaustavljeno presejanje za raka materničnega vratu, odložena je bila tudi vsa diagnostika in zdravljenje sprememb materničnega vratu nizke stopnje, vključno s PIL-NS. Še naprej pa je potekala obravnava nosečnic s patološkimi spremembami materničnega vratu in obravnava žensk s spremembami visoke stopnje, kamor umeščamo APC-VS, PIL-VS, vse spremembe žleznih celic in karcinome.

Metode

8. septembra 2020 smo vsem 14 predstojnikom oddelkov in klinik po elektronski pošti poslali vabilo za sodelovanje v spletni anketi. Po enem tednu smo poslali še opomnik za sodelovanje. V anketi smo postavili 37 vprašanj glede delovanja ginekološke dejavnosti na področju cervikalne patologije med prvim valom epidemije in po njem.

Na podlagi podatkov o opravljenih posegih iz registra ZORA v obdobju 1. 1. 2017 do 30. 9. 2020 iz vseh slovenskih laboratorijev smo izračunali tedensko število opravljenih posegov in novoodkritih diagnoz PIL VS+. Kot novoodkriti PIL VS+ smo šteli diagnozo PIL VS+ pri ženski, ki v preteklih treh letih ni imela te diagnoze. Primerjali smo kumulativno število posegov glede na tip posega in kumulativno število novoodkritih PIL VS+ v 3-letnem povprečju 2017–2019 in letu 2020.

Rezultati ankete

Na anketo je odgovorilo 8 predstojnikov (57 % odziv).

Rezultati ankete za področje kolposkopije:

- 38 % predstojnikov je menilo, da so med epidemijo opravili enako kolposkopij kot običajno, 63 % pa, da manj.
- Polovica predstojnikov je menila, da so opravili v septembru 2020 več kolposkopij kot v enakem mesecu lani, in sicer v povprečju za 12,5 % več. Druga polovica je menila, da je bilo število kolposkopij enako.
- Predstojniki so menili, da bi izpadle kolposkopske preglede najlaže nadomestili v dodatnih ambulantah (88 %), le 13 % v rednih ambulantah.
- Polovica predstojnikov je menila, da bodo opravili v letu 2020 manj kolposkopij kot pretekla leta, polovica pa, da enako.

Rezultati ankete za področje zdravljenja predrakavih sprememb materničnega vratu:

- Polovica predstojnikov je menila, da so med epidemijo opravili enako število zdravljenj predrakavih sprememb materničnega vratu. Druga polovica je bila mnenja, da se je število zdravljenj zmanjšalo, in sicer v povprečju za 21,7 %.
- 38 % predstojnikov je menilo, da je bilo v septembru 2020 k njim na zdravljenje napotenih več pacientk, in sicer v povprečju za 20 %. 38 % predstojnikov je menilo, da je bilo v septembru 2020 k njim na zdravljenje napotenih manj pacientk, in sicer v povprečju za 16,7 %, 25 % predstojnikov, pa, da so obravnavali enako število pacientk.

25 % predstojnikov je menilo, da se čakalne dobe za obravnavo pri njih niso podaljšale, 75 % pa, da so se podaljšale. 63 % predstojnikov je imelo osebje v bolniški, karanteni ali izolaciji, 38 % teh težav ni imelo.

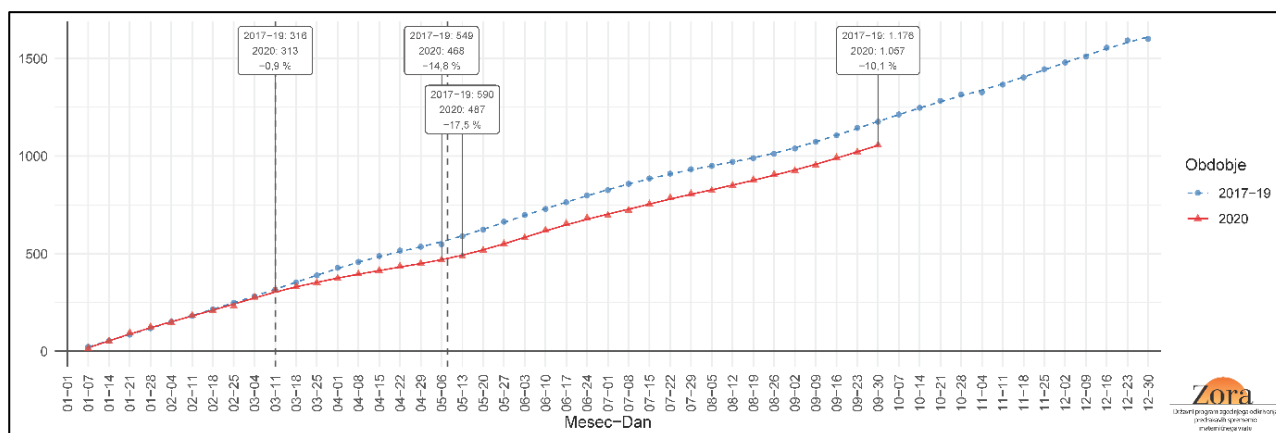
Večina ginekoloških oddelkov je prilagodila delo tako, da so pacientke triažirali znotraj rednih ambulant (75 %), polovica je odprla dodatne ambulante, 38 % je pacientke prenaročila. 63 % je organiziralo delo tako, da se obravnava posamezne bolnice ni zamaknila. Večina predstojnikov je menila, da bodo zaradi prilagoditev dela zaradi pandemije pacientke utrpeli blage posledice (63 %), 38 % predstojnikov pa je menilo, da tak način dela ne bo pustil posledic pri pacientkah. Nihče ni odgovoril, da bodo posledice hude.

Pomoč, ki so jo predstojniki pričakovali od DP ZORA: 63 % jih je pričakovalo pripravo seznamov za vabljenje, 25 % jih je pričakovalo priporočila, kako nadomestiti zamujene preglede in vsi so pričakovali dogovor z ZZS za dodatna sredstva. Kar 63 % predstojnikov je menilo, da je bila zaustavitev presejalnega programa ZORA prehitra, 13 % predstojnikov, da je bila pravočasna, 13 %, da je bila prepozna in 13 %, da se presejanje sploh ne bi smelo ustaviti. Polovica predstojnikov je menila, da je bil ponovni zagon programa ZORA pravočasen, 38 %, da je bil prepozen, 13 % pa, da se presejanje programa ZORA ne bi smelo ustaviti.

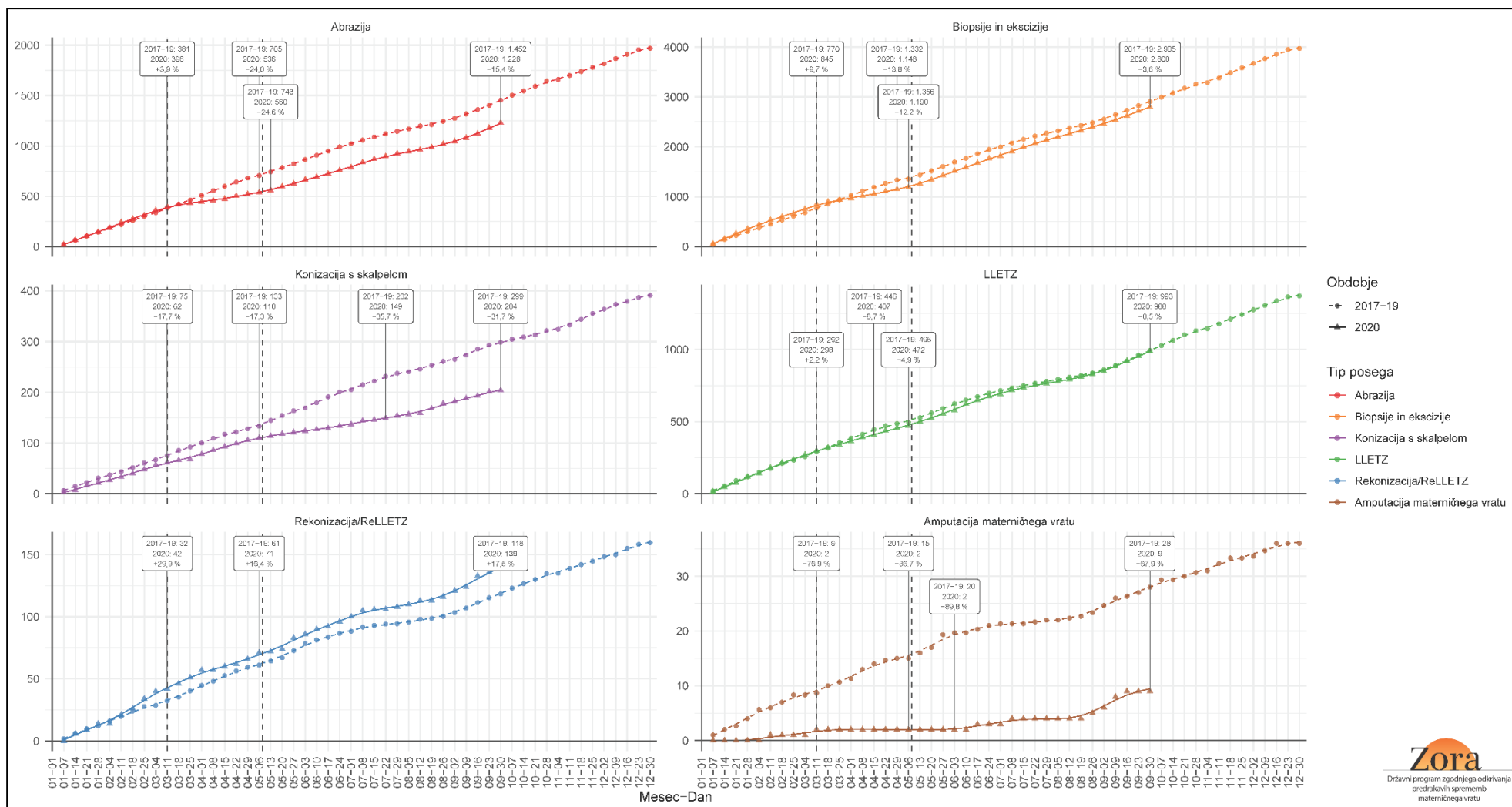
Rezultati analize odkritih predrakavih sprememb v času pandemije

Zaskrbljujoče je, da smo kljub intenzivnemu delu ginekologov čez poletje zaradi primanjkljajev v času zaustavitve presejanja in obravnav žensk s spremembami materničnega vratu nizke stopnje v prvem valu epidemije, do konca septembra 2020 odkrili kar 10 % predrakavih sprememb visoke stopnje manj, kot povprečno v zadnjih treh letih pred pandemijo (Slika 1).

Manj je bilo tudi posegov na materničnem vratu, in sicer je bilo v Registru ZORA zabeleženih 15 % manj

Slika 1. Kumulativno število novoodkritih PIL VS+ v letu 2020 v primerjavi s 3-letnim povprečjem 2017–2019. Označene so razlike ob začetku lock-downa, po koncu lock-downa in na koncu opazovanja ter največja razlika.

Slika 2. Kumulativno število posegov glede na tip v letu 2020 v primerjavi s 3-letnim povprečjem 2017–2019. Označene so razlike ob začetku lock-downa, po koncu lock-downa in na koncu opazovanja ter največja razlika.

abrazij cervikalnega kanala, 32 % manj konizacij in 0,5 % manj LLETZ-ov. Zmanjšanje amputacij materničnega vratu (primanjkljaj -68 %) gre predvsem na račun manj operacij tipa Manchester-Fotergyl, saj so to operacije za zdravljenje popuščanja medeničnega dna in niso posegi, ki bi jih nujno opravljali (Slika 2).

Zaključek

Upravičeno smo lahko ponosni na opravljeno delo, tako v načrtovanju, kot v izvedbi. In to v pogojih, ko smo bili prepuščeni sami sebi. Ostaja pa skrb, da smo obravnavali/zdravili 10 % manj PIL-VS. Prepričani smo, da teh sprememb ni manj, le našli smo jih manj v času brez presejanja. Zato je še kako pravilna odločitev, da v drugem valu, preventive, vključno z DP ZORA, nismo zaustavljali. Zato upamo, da bomo neodkrite patološke spremembe materničnega vratu visoke stopnje še pravočasno odkrili in zdravili. Seveda pa bo dokončna ocena našega dela možna šele po koncu epidemije COVID-19. Na prehojeno pot pa se lahko ozremo povsem brez zadrege.

Zahvala

Zahvaljujem se osebju Registra ZORA za pripravo in analizo podatkov.

Viri

Objavljeni in neobjavljeni podatki Presejalnega registra ZORA, Onkološki inštitut Ljubljana, november 2020.